

УКД 378.147:802.0:656.6.61(04)(06)

ПРИНЦИПИ, ПІДХОДИ ТА ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Барсук С.Л. (Херсон)

У статті розглянуто теоретичні засади навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей; сучасні загальнодидактичні, лінгводидактичні принципи, методи та прийоми навчання іноземної мови, обґрунтовано доцільність навчання англійської мови на засадах комунікативно-когнітивного підходу, запропоновано види навчальних вправ, що є ефективними, на думку автора, для навчання діалогічного мовлення студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: діалогічне мовлення, комунікативно-когнітивний підхід, принципи навчання.

Барсук С.Л. Принципы, подходы и приёмы обучения диалогической речи студентов технических специальностей. В статье рассмотрены теоретические основы обучения иностранному языку студентов технических специальностей, современные дидактические, лингводидактические принципы, методы и приёмы обучения иностранному языку, обоснована целесообразность обучения английскому языку на основе коммуникативно-когнитивного подхода, предложены виды упражнений, которые, по мнению автора, являются эффективными для обучения диалогической речи студентов технических специальностей.

Ключевые слова: диалогическая речь, коммуникативно-когнитивный подход, принципы обучения.

Barsuk S.L. The Main Principles, Approaches and Methods of Teaching Engineering Students a Dialogic Speech. Theoretical bases of teaching English to engineering students have been described in the article. The author gives the list of contemporary methods, approaches and modes of teaching English as a foreign language on the basis of a communicative-cognitive approach and suggests the list of tasks, which are effective for teaching a dialogic speech.

Key words: communicative-cognitive approach, dialogic speech, main principles.

Комунікативно-когнітивна парадигма сучасної методики стимулює дослідників до перегляду традиційних поглядів на педагогічні основи навчання й значно розширює можливість їхньої інтерпретації. Методичні засади цієї парадигми й нові дослідницькі принципи уможливають переосмислення основних завдань навчання іноземної мови, перенесення акценту з формування мовної компетенції на вдосконалення комунікативної компетентності студентів. В умовах глобалізації економічних процесів перед морськими ВНЗ стоїть завдання підготувати курсантів до ефективного професійно-орієнтованого спілкування англійською мовою на рівні компетентного володіння нею.

Більшість сучасних навчальних посібників із англійської мови для студентів морських спеціальностей побудовано на принципах граматико-перекладного методу, який вважає за пріоритетне навчання граматичних структур мови та лексичних одиниць. Проте мова це не тільки граматична система. Потреба в ефективному англомовному професійному спілкуванні студентів підкреслює необхідність формування комунікативної компетенції, робить актуальним перегляд підходів до навчання іноземної мови і створення нових навчальних посібників. Тому розгляд принципів навчання на засадах комунікативно-когнітивного підходу є **актуальним** у плані подальшої розробки відповідних методик, конкретно пристосованих до існуючих умов викладання іноземних мов у вітчизняних технічних вишах. **Мета** статті – визначити ефективні методи, принципи, наукові підходи до навчання студентів технічних спеціальностей діалогічного мовлення на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

Теоретичну основу дослідження становлять базові положення вітчизняної методики викладання іноземних мов і дидактичні та методичні принципи навчання іноземних мов (Н.М. Скаткин, І.Л. Бім, Н.І. Гез, Г.В. Рогова) з акцентом на принципи професійної спрямованості та комунікативності у навчанні; положення теорії мовленнєвої діяльності, розроблені науковцями Л.С. Виготським, М.І. Жинкіним, О.М. Леонтьєвим, О.О. Леонтьєвим, І.О. Зимньою, дані досліджень психології мислення і мовлення (О.К. Тихомиров, П.Я. Пономарьов) про стильові аспекти інтелектуальної діяльності (В.А. Колга, Т.І. Мелентьєва, І.П. Шкуратова, М.А. Холодна).

Для визначення дидактичних умов, що активізують продукування діалогічного мовлення в процесі навчання, були проаналізовані праці педагогів, лінгвістів та науковців із питань когнітивної психології, вивчення глибинних процесів пізнавальної діяльності (J. Adams, T. Buzan, D. Cohen, P. Freire, E. Harris, A. Maslow, J. Newson, S. John, J. Wilson) та використання стратегій навчально-пізнавальної діяльності через упровадження принципів комунікативного підходу (R. Ellis, P. Foster, K. Johnson, S. Krashen, M. Lipman, B. Moore, D. Stein, M. Swain, M. Thomas, D. Willingham).

Спираючись на дослідження вітчизняних та зарубіжних лінгводидактів, було виокремлено найефективніші для змісту нашого дослідження принципи.

- 1) Принцип системності розглядає мову як системне утворення, що складається зі взаємопов'язаних елементів різних рівнів. Навчальний процес організовується так, щоб вже набуті знання та уміння були активно задіяні. Цей принцип передбачає наявність достатньої кількості тренувальних вправ, що можуть бути поділені на три групи:
 - а) вправи, що тренують автоматичне вживання нових лексичних одиниць та граматичних явищ і забезпечують їхнє періодичне повторення на нових етапах навчання;
 - б) вправи, що забезпечують змістовну практичну можливість експериментувати з мовою, вдосконалюючи мовні та мовленнєві навички;
 - с) вправи, що направлені на розвиток у студентів когнітивних умінь вищого рівня, а саме аналізу, синтезу та оцінювання. Такі вправи мають бути проблемними за тематикою і спонукати студентів до природнього використання мови, підвищуючи мотивацію до навчання.
- 2) Принцип доступності передбачає врахування вікових та когнітивних можливостей студентів, відбір оптимального навчального матеріалу, уникання як занадто легкого контенту, неадекватного потребам студентів, так і дуже складного, який може знизити мотивацію до навчання. Результатом навчання студентів вищих технічних навчальних закладів іноземної мови має стати рівень B2 (upper-intermediate).
- 3) Принцип автентичності реалізується також через відбір навчального матеріалу. Наприклад, використання текстів міжнародних морських

конвенцій, стандартних морських фраз для спілкування на морі та зразків офіційної ділової документації є необхідною складовою навчання іноземної мови студентів морських спеціальностей. Принцип автентичності має реалізовуватися через систему вправ, що відображають природний характер комунікації, а саме через взаємодію у парах та групах. Для забезпечення природної комунікації нами були відібрані кейси з професійних сайтів і створено систему вправ для розвитку діалогічного мовлення. У процесі навчання студенти обмінюються інформацією, аналізують причини та наслідки непорозуміння на борту, симулюють радіо-перемови з береговою службою та іншими суднами, імітують збори команди для обговорення і вирішення складних професійних питань.

- 4) Принцип врахування індивідуальних стилів навчання передбачає взаємодію різних сенситивних каналів отримання інформації, а саме звукового, візуального та кінетичного або маніпулятивного, для активізації оперативної пам'яті і множинних здібностей студентів (multiple intelligences). Для ефективного засвоєння нової інформації та її інтегрування з уже відомими знаннями використовуються різноманітні візуальні засоби: фотографії, діаграми, графіки, концепт-карти, відео- та аудіо- навчальні матеріали, PowerPoint презентації. Принцип також реалізується через виконання студентами професійних (нелінгвістичних) завдань: наприклад, прокласти курс на навігаційній карті, організувати рятувальну операцію, підготувати вантажний план, провести інструктаж із пасажирями, інформувати берегову службу про аварію засобами мови, що вивчається.
- 5) Принцип міжкультурної взаємодії передбачає організацію навчального процесу, що враховує національно-культурні особливості студентів в умовах міжкультурної комунікації із представниками різних країн. Під час підготовки морських спеціалістів цей принцип набуває особливого значення, бо забезпечення безпеки на морі має пряму залежність від ефективності комунікації і є неможливим без урахування культурних норм спілкування (як вербальних, так і невербальних) представників різних націй.
- 6) Принцип самостійності студента у процесі навчання передбачає, по-перше, розуміння студентом свого індивідуального

пізнавального стилю і свідоме використання різних навчальних стратегій; по-друге, відповідальність за власний прогрес у навчанні. Завдання викладача полягає у тому, щоб навчити студентів метакогнітивних стратегій: постановки мети, планування дій, вибору стратегій і аналізу їх ефективності, оцінювання своєї діяльності та навчальних досягнень. Система вправ, запропонована нами, тренує такі навчальні стратегії, як уміння нотувати для виокремлення детальної інформації, знаходити необхідну інформацію через переглядове читання, перепитувати та перефразувати для перевірки розуміння.

- 7) Принцип введення нового мовного матеріалу в контексті навчає стратегій аналізу й мовної здогадки, що базуються на попередніх знаннях студентів із іноземної мови і на стратегії переносу знань із рідної мови. Це значно розширює словниковий запас, поліпшує розуміння прочитаного й розвиває уміння незалежного користувача мови. В запропонованій системі вправ введення нових лексичних або граматичних одиниць супроводжується їхньою презентацією в тексті або діалозі, що демонструє їх вживання в автентичному мовному середовищі.

Предмет «Іноземна мова» в немовних навчальних закладах відрізняється від інших навчальних дисциплін тим, що основним завданням у процесі навчання є не накопичення знань, а оволодіння учнями іншомовною комунікативною компетентністю на основі навчально-професійної діяльності. З огляду на це інтерпретуємо лінгводидактичні принципи розвитку іншомовних інтегрованих умінь студентів на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

Принцип використання іноземної мови як засобу вирішення екстралінгвістичних проблем. У процесі мовленнєвої діяльності увага студентів направлена не стільки на форму висловлення, скільки на засоби донесення інформації до свого співрозмовника. У системі вправ на розвиток усного діалогічного мовлення студентів морських спеціальностей передбачено роботу з навігаційними картами та професійними публікаціями, обмін метеорологічною інформацією, радіо-перемови, що імітують обов'язки вахтового офіцера. Такі вправи тренують певні стратегії навчання: усвідомлення мети процесу навчання, самоконтроль мовлення, увагу до змісту, самооцінку результатів, співробітництво, а також компенсаторні стратегії

з'ясування незрозумілого (перепитування, парафраз, приклади і т.п.), таким чином розвивають лінгвістичну компетенцію та комунікативну компетентність.

Принцип повного (конструктивного) засвоєння матеріалу реалізується через послідовність вправ, що пропонує автор.

1. Вправи на перевірку розуміння та аналіз мовних явищ презентують діалог (усний або письмовий) як засіб навчання. Студенти аналізують його контекст та мовну форму.
2. Вправи на реконструкцію діалогу вимагають від студентів обговорення й аналізу взаємодії мовних одиниць.
3. Вправи на запам'ятовування та репродукцію використовують діалог як мовну практику, вимагаючи від студентів презентувати діалог у ролях.
4. Вправи на конструювання діалогу за інструкцією. Виконуючи їх, студенти мають певну ступінь свободи для творчості.
5. Вправи на спонтанне діалогічне мовлення розглядають діалог як інструмент для обміну ідеями та інформацією.

Комунікативно-когнітивний підхід, основними принципами якого є навчання через дію, активні форми організації процесу навчання (парна, групова робота), інтеграція мовних знань із знаннями в інших галузях наук, об'єднує реалізацію комунікативних та пізнавальних цілей.

За принципами комунікативного підходу мова вивчається через комунікацію, в той час як когнітивний підхід описує принципи організації мовного підґрунтя цієї комунікації. Вивчення мови має бути неформальним процесом, де навички розуміння прочитаного, аналізу, синтезу та продукування мовних одиниць поєднуються природним чином. Автономія студента, що є невід'ємною частиною навчання іноземної мови за принципами комунікативно-когнітивного підходу, має розвиватися через навчання різних стратегій та залучення студентів до самоаналізу власних досягнень, оцінювання роботи інших, прийняття рішень щодо вибору оптимальних прийомів навчання, застосування особистого досвіду та знань із інших предметів, зокрема профільюючих професійних дисциплін.

Дотримання вищезазначених принципів у викладанні іноземної мови дає можливість забезпечити високий рівень ефективності навчання, активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів шляхом

упровадження ефективних освітніх методик. Наслідування принципів когнітивно-комунікативного підходу забезпечує оволодіння професійно-орієнтованою комунікативною компетентністю. Вважаємо доцільною та **перспективною** подальшу розробку комплексу вправ, що базується на принципах комунікативно-когнітивного підходу до навчання англійського діалогічного мовлення студентів морських спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк О.І. Когнітивні аспекти методики викладання англійської мови у вищих навчальних закладах : навчально-методичний посібник / О.І. Вовк. – Черкаси : САН, 2010. – 506 с.
2. Зонтова С.Є. Когнітивний підхід до навчання іншомовної лексики / С.Є. Зонтова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8, ч. 2. – С. 89–93.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Тарнопольський О.Б. Ділові проекти: підруч. з ділової англ. мови для студ. вищих закл. освіти та фак. екон. профілю: кн. для викладача / О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко. – [2-ге вид., випр. і доп.] – Вінниця : Нова книга, 2007. – 88 с.
5. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О.Б. Тарнопольський. – К. : Фірма "ІНКОС", 2006. – 248 с.
6. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. – СПб. : Питер, 2006. – 588 с
7. Richards J.C. Approaches and Methods in Language Teaching / J.C. Richards, T.S. Rodgers. – 2nd ed. – CUP, 2005. – 279 p.